

Andriichuk I.P. The specificity of psychological and socio-psychological relationships in the structural units of higher education. In the article the characteristics of psychological and socio-psychological relations in a collective body are analysed. One of the most important roles in the formation, development and implementation of intellectual capital is determined to play an institution of higher education, which directly generates human capital of the society. The specificity of psychological and socio-psychological relationships in the structural unit of higher education is considered. We characterize the determinants of this specificity to identify strengths and weaknesses in existing subdivision conditions. The school is proved to create its own learning environment and organizational culture. The ethical values of the studied organization's employees were found to be: attention to individual personality traits of employees, creating an enabling environment for free disclosure of identity, guarantee workers' rights, non-discrimination, creating areas of personal responsibility, etc. Two types of interaction are revealed, they are: interpersonal and intergroup. The impact of organizational culture on the effectiveness of the university is proved to depend largely on how organizational culture is attractive to employees of the university, i.e. how its content meets their basic needs and interests. Corporate culture can give meaning to human activity, fill it with content, stimulate activity and innovation.

Key words: psychological relations, social and psychological relations, interpersonal interaction, intergroup interaction, organizational culture.

Отримано: 18.07.2013 р.

УДК 159.92

О.М.Боровицька

До питання про глибинні передумови творчого світосприймання

О.М.Боровицька. До питання про глибинні передумови творчого світосприймання. Творче світосприймання розглядається як процес, що ґрунтується на стратегіальній організації та регуляції. Вихідною позицією наших міркувань бачиться стратегіальний підхід В.О. Моляко щодо розуміння феномена творчого світосприймання. Творче світосприймання досліджується крізь призму концепції глибинних праобразних передумов його організації, де праобрази слугують психічними детермінантами перцептивного конструювання образу світу. Творче світосприймання, засноване на інтерсуб'єктивних засадах конструювання

образу, розглядається як комплексна система диспозицій. Уніфікований комплекс диспозицій розуміється як цілісне настановлення – стратегіальна диспозиція (синтетична готовність до сприймання). Вихідні форми досвіду об'єднуються завдяки цій стратегіальній структурі потенційної дії, на засадах інтерсуб'єктивності як глибинного операційно-мотиваційного чинника творчого світосприймання, де головна увага приділяється ролі несвідомого у з'ясуванні праобразних передумов перцептивного конструювання образу світу.

Ключові слова: творче світосприймання, праобразні передумови, праобраз, несвідоме, досвід, стратегія, інтерсуб'єктивне сприймання, диспозиція.

Е.Н.Боровицкая. К вопросу о глубинных предпосылках творческого мировосприятия. Творческое мировосприятие рассматривается как процесс, который основан на стратегической организации и регуляции. Исходной точкой наших рассуждений служит стратегический подход В.А. Моляко относительно понимания феномена творческого мировосприятия. Творческое мировосприятие исследуется сквозь призму концепции глубинных праобразных предпосылок его организации, где праобразы служат психическими детерминантами перцептивного конструирования образа мира. Творческое мировосприятие, основанное на интерсубъективных началах конструирования образа, рассматривается как комплексная система диспозиций. Унифицированный комплекс диспозиций понимается как целостная установка – стратегическая диспозиция (синтетическая готовность к восприятию). Исходные формы опыта объединяются с помощью этой стратегической структуры потенциального действия, на началах интерсубъективности как глубинного операционально-мотивационного механизма творческого мировосприятия, где главное внимание уделяется роли бессознательного в исследовании праобразных предпосылок перцептивного конструирования образа мира.

Ключевые слова: творческое мировосприятие, праобразные предпосылки, праобраз, бессознательное, опыт, стратегия, интерсубъективное восприятие, диспозиция.

Постановка проблеми. Сьогодні окремі царини психологічної науки ще й досі потребують нагального вирішення чималої низки її фундаментальних проблем, серед яких особливо затребувано бачиться і проблема сприймання.

Розробка нашої теми пропонується як теоретико-методологічна у царині психології творчості, що розглядатиметься крізь призму *стратегіального підходу В.О. Моляко щодо розуміння феномена творчого світосприймання та вивчення психологічних закономірностей структурно-функціональної організації творчого процесу*. Затребуваність такого підходу в контексті запропонованої проблематики одноставно визначатиметься сьо-

годні науковою претензією саме на розвідки витоків глибинних чинників активації *процесу творчого світосприймання, й насамперед, ролі праобразів у його структурній організації та регуляції*.

Аналіз останніх досліджень. Проте, попри таку свою за-
требуваність, вже існують значні доробки, де висвітлюють-
ся насамперед психологічні аспекти її вивчення (*Р. Арнхейм, В.О. Барабанщиков, Л.С. Виготський, Дж. Гібсон, Р.Л. Грегори, О.М. Гусев, У. Джеймс, В.П. Зінченко, Д.П. Козолупенко, Г.С. Костюк, О.М. Леонтєв, О.Д. Логвиненко, Б.Ф. Ломов, В.В. Любімов, Б.С. Мейлах, В.О. Моляко, І. Мюллер, У. Найсер, С.Є. Поляков, С.Х. Раппопорт, С.Л. Рубінштейн, Б. Функ, Х. Хьогге, П.М. Якобсон та інші*). Зауважимо, творча специфіка процесу сприймання досліджується сьогодні ґрунтовно українськими психологами під егідою лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України на чолі з академіком В.О. Моляко (*І.М. Біла, Н.В. Медведєва, Н.А. Ваганова, Т.М. Третяк, М.В. Кокарєва та інші*).

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу проблеми глибинних передумов організації та регуляції творчого світосприймання.

Йтиметься про глибинні психологічні (зауважимо, не нейрофізіологічні) особливості процесу сприймання та його домінування у діяльності, отже, поведінці, дії, взаємодії. Адже однією з передумов актуалізації мисленнєвого процесу як такого слугуватиме насамперед акт сприймання як психічний акт, котрий розумітимемо як спонтанне конструювання образу. Саме таке бачення феномена сприймання ґрунтуватиметься на проблемі з'ясування витоків глибинних передумов його актуалізації як психічного акту спонтанного творення образу. Зазначимо, що серед витоків глибинних передумов, зокрема, творчого світосприймання як спонтанного конструювання образу дійсності, бачиться миттєве «осяяння», зазвичай, як достовірне, істинне її розуміння. Зауважимо, що саме всезагальне визнання сконструйованого образу є новим продуктом творчо-мисленнєвої діяльності. Отже, кінцевий результат перцептивної діяльності і свідчить про достовірність існування нового перцептивного образу як результату творчого світосприймання.

Вихідною засадою наших міркувань щодо з'ясування передумов організації та регуляції процесу сприймання є його розуміння як вихідної домінуючої структурно-функціональної психічної форми досвіду, у широкому розумінні, де джерелом

або чинником такого досвіду слугуватиме *поняття праобразу*. *Праобрази як вихідні структуровані форми досвіду* у широкому сенсі здатні до актуалізації як психічні детермінанти процесу сприймання. Вони трактуються як цілісна сукупність (комплексна система) так званих глибинних чинників (операційно-мотиваційних структур), детермінуючих мисленнєві тенденції в процесі перцептивного конструювання образу світу.

Наша увага акцентуватиметься не на констатації наявності *праобразів у самому процесі світосприймання або каталогізації праобразних змістів вже у новому перцептивному образі*.

Запропоноване дослідження має на меті гіпотетично вказати на особливості актуалізації властивостей поєднаних елементів змістових структур праобразів, отже, їхніх структурно-функціональних змістових форм (*чуттєвих і раціональних або чуттєво-раціональних*), здатних до детермінації вже понятійного образу, в момент активації однієї з домінуючих мисленнєвих тенденцій в процесі деталізації та конкретизації самих змістів окремих його елементів, зокрема, чуттєвої компоненти образу, завдяки осмисленню та уточненню, в момент генерації її суб'єктивних сенсів вже як особливих модифікованих структуруючих елементів потенційного образу. А також спробувати гіпотетично вказати й на глибинні регулятивні прийоми як механізми продуктивності процесу сприймання загалом.

Виклад основного матеріалу. Вивчення творчого сприймання як особливого процесу пізнання, головного джерела творчої взаємодії людини зі світом, насамперед, дає змогу зрозуміти, що, як і будь-який процес пізнання, воно залежить від особливостей психологічної структури особистості: досвіду, знань, потреб, інтересів, настановлень, спрямованості як устремління. Як і відчуття, сприймання є суб'єктивним відображенням дійсності. Власне, ось чому процес сприймання окремішно ґрунтуватиметься і на чуттєвому досвіді людини як її індивідуально особливому чуттєвому розумінні світу. Про це детальніше йтиметься нижче. Проте, підтвердження *Іншими (тут у знач., соціальний суб'єкт)* факту мисленнєвого конструювання особливого суб'єктивного образу світу дає можливість все впевненіше говорити про необхідність актуалізації глибинних механізмів як універсальних чинників організації акту сприймання як творчого, отже, спонтанного, проте адекватного, як достовірного розуміння дійсності, – кінцевого результату перцептивної діяльності.

Зазначимо, що творче світосприймання слугуватиме фундаментальною передумовою різноманітних творінь та винаходів. Тоді

перцептивні враження в процесі творчого світосприймання не можуть підлаштовуватися під шаблонні моделі дійсності (*тут у знач. загальноприйняті репрезентативні моделі образу зовнішнього світу, з одного боку, – суб'єктивні (результат перцептивної діяльності), проте звичні, отже, з іншого, – як результат об'єктивної реальності*). Перцептивні враження в процесі творчого світосприймання актуалізуються завдяки глибинним операційно-мотиваційним структурам особистості, власне, також як суб'єктивні, але завжди як індивідуально особливі (*результат перцептивної діяльності*), що є домінуючим у творчому сприйманні світу. Таким чином, такі перцептивні враження слугуватимуть фундаментальною передумовою виникнення суб'єктивного продукту як нового, адже визнаного індивідуально особливим, загальноціннісним.

Тепер, в контексті наших міркувань зауважимо, завжди виходитимемо з того, що суб'єктивне розуміння, як структурна складова мисленнєвого процесу, акумулює усі ті властивості, що притаманні процесу мислення як такому (*А.А. Брудний, Л.Л. Гурова, Л.П. Добраєв, В.В. Знаков, Ю.К. Корнілов, Г.С. Костюк, В.О. Моляко, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн, М.Л. Смільсон*), і зазнає психічної детермінації як кінцевий результат перцептивної діяльності. Тоді, на наш погляд, досить конструктивним видаватиметься системний підхід щодо вивчення проблеми суб'єктивного розуміння як індивідуально особливого сприймання світу, позаяк дає можливість цілісного вивчення перцептивних компонентів образу у кінцевому варіанті їхнього прояву – результаті перцептивної діяльності.

Отже, досліджуючи процес розуміння як результат спонтанного конструювання образу, зважатимемо на принципи системного підходу, розроблені як у загальнонауковому плані (*Б.В. Бірюков, І.В. Блауберг, Л.С. Виготський, В.А. Лекторський, Е.Г. Юдін*), так і у заломленні до психології мислення (*М.Г. Алексєєв, Б.Г. Ананьєв, П.К. Анохін, Дж. Брунер, А.В. Брушлінський, Л.М. Веккер, Ю.М. Кулюткін, Б.Ф. Ломов, В.О. Моляко, Ж. Піаже, К.К. Платонов, Я.О. Пономарьов, М.С. Роговін*).

Щодо проблематизації розуміння глибинного пізнання процесу творчого світосприймання, сьогодні вона постає одним із актуальних завдань епістемологічної психології творчості. Розвідки структурно-функціональних особливостей перцептивного конструювання образу світу полягатимуть насамперед у пошуку психологічних закономірностей актуалізації праобразних форм психіки людини як вихідних структурованих форм досвіду, у широкому його розумінні.

Загалом, *праобрази* слугують психічними детермінантами перцептивного конструювання образу світу. *Праобразні передумови розуміння умов сприймання та формування задуму в процесі творчого конструювання образу* сприяють активізації функції породження нових культурних сенсів, та появи нової інтерпретації суб'єктивного сенсу образу-тексту вже як універсального сенсу, отже, образу-рішення [2, с. 34-46].

Тепер, розглядаючи дослідницькі підходи щодо розуміння *категорії образу* в психології, зауважимо про їхню різноманітність, неоднозначність та суперечливість у трактуванні понятійної сутності образу вже як категоріальної сутності психологічної науки.

Нагадаймо, вперше у психології *категорія образів* з'являється у розвідках структуралізму (Вільгельм Вундт), де предметом психології пропонується структурна єдність головних елементів процесів свідомості, а методом дослідження слугує інтроспекція, котра безпосередньо пов'язана з досвідом візуального сприймання респондентом окремих властивостей реальності [3]. В. Вундт не бере до уваги аналіз образів, а виокремлює насамперед такі психічні елементи, як відчуття й почуття. Проте, така методологічна основа якраз і дала можливість його учню – Едуарду Тітченеру – зробити образи одним з предметів свого вивчення [13]. На думку представника експериментальної психології Е. Тітченера, «образи – це елементи ідей, що відтворюють переживання, котрі не мають ніякого відношення до поточного моменту – наприклад ті, що відбуваються у нашій пам'яті» [13]. Образи наділяються чотирма головними ознаками: якістю, інтенсивністю, тривалістю, індивідуальною особливістю. Таким чином, Е. Тітченер розглядає образи як елементи свідомості, головною участю котрої є репрезентація феноменів внутрішньої реальності («спогадів про переживання»). Науковою заслугою Е. Тітченера є те, що образи у межах психології вперше отримують теоретичне розуміння, і на той момент ще опосередковано виокремлюються як об'єкт досліджень.

Саме тоді, незалежно від Е. Тітченера, психічні образи починає вивчати і Френсіс Гальтон. Працюючи над створенням теорії психічної спадковості, він висуває гіпотезу про спадкову схожість процесів уявлення. Для того, щоб довести це, він починає вивчати закони асоціації ідей, основою котрих, на його думку, є психічні образи. Згодом деякі принципи вивчення образів, використані Ф. Гальтоном, стали засадничою методологічною основою дослідження образної сфери у когнітивному контексті.

Зауважимо, щодо сучасних вітчизняних джерел, поняття образу розглядається у різноманітних аспектах: образ як регулятор процесу діяльності (О.М. Леонт'єв, Б.Г. Анан'єв, В.П. Серкін), зокрема, образ як регулятор діяльності людини-оператора у звичайних і нестандартних *ситуаціях* (Н.Д. Завалова, Б.Ф. Ломов, В.О. Пономаренко); образ як орієнтир-провідник головної ідеї в процесі конструкторської діяльності (В.О. Моляко); образ, що у функціональному спектрі передуює дії, як уявлення про кінцевий результат, наступні дії, спрямовані на досягнення мети (С.Д. Смирнов).

Однією з вихідних концепцій моделювання процесу світосприймання слугуватиме «Теорія образу світу» О.М. Леонт'єва, розроблена крізь призму діяльнісної парадигми (Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонт'єв, В.П. Зінченко, О.Г. Асмолов та ін.). Досліджуючи образ в контексті проблеми свідомості, О.М. Леонт'єв, виокремлює таку головну характерну властивість образу, як його активну діяльнісну функцію [8].

Нове теоретичне обґрунтування *категорія образу* отримує і в контексті обмірковування проблеми збереження та відтворення інформації (Дж. Брунер, Дж. Келлі, А. Бандура, Л. Колберг, Ж. Піаже та ін.).

Проте, наймасштабнішого наукового розвитку *категорія образу* набуває завдяки психоаналітичному напрямку. Вивчаючи природу несвідомого та його роль у психічному розвитку людини, дослідження психічних образів починає Зіґмунд Фройд. Він, як представник психоаналізу, розглядає образи як відтворення у свідомості людини її інстинктів та потягів. Психічні образи, на його думку, тісно взаємодіють не з об'єктивною реальністю, а внутрішнім світом людини, відображаючи його «підводні течії» та колізії [15]. Значення образу як прояву несвідомого досліджуються з допомогою методу вільних асоціацій та аналізу сновидінь, де робота з образами є головним способом і власне єдиною можливістю віднайти прояви несвідомого у психічному житті індивіда [15].

Надалі дослідження *категорії образу* продовжується К.Г. Юнгом [16]. Якщо З. Фройд розглядає образи як психічні копії інстинктів і потягів, то К.Г. Юнг – як первинні активні феномени душевного життя. Згідно з ідеями К.Г. Юнга, спонтанна здатність психіки конструювати образи дає людині можливість переживання реальності, позаяк «ми безпосередньо живемо у світі образів» [16]. Образ, за К.Г. Юнгом, – не лише репрезентація, а й феномен, що виконує активну, конструюючу функцію.

Обов'язково зауважимо, що аналіз *категорії образу* у К.Г. Юнга безпосередньо ідентифікується з ключовим поняттям архетипу.

Ще обов'язково варто зазначити, що особлива увага дослідженню *категорії образу* приділялася і гештальт-психологами (*М. Вертхеймером, К. Дункером, В. Келером та ін.*). Ключовим постулатом цієї школи було те, що цілісний образ – гештальт – виникає не шляхом синтезу, а одразу як цілісний. Сам гештальт тлумачиться як функціональний, тобто як деяка структура, котрій притаманна функція, а мислення – як діяльність почергового переструктурування, й триває аж до знаходження необхідного щодо ситуації гештальта (структури), що і було названо «інсайтом» або «осаянням». Власне, тепер зрозуміло, чому неабиякий інтерес викликає сьогодні, і насамперед, проблема несвідомого як одного з структурно-функціональних рівнів психічного в організації процесу творчого світосприймання.

Важливими є взаємозв'язок та взаємовплив свідомого і несвідомого в структурі психічного, й зокрема, усвідомлення самою людиною домінуючої ролі їхньої взаємодії у спонтанному конструюванні образу світу. Тому і поставатиме питання затребуваності щодо усвідомлення ролі глибинних чинників активації несвідомого в процесі творчого сприймання дійсності. Дослідження різноманітних «Я», насамперед імпліцитності цих «Я» для самого себе, віднайдення механізмів роботи з несвідомим у межах психологічних шкіл, сучасні досягнення науки дають можливість глибинного проникнення у таку проблему, рішення котрої бачиться особливо затребуваним сьогодні.

Звернення до проблематики несвідомого відіграє важливу роль, насамперед, у з'ясуванні витоків глибинних передумов структурно-функціональної організації процесу творчості, та пов'язаної з нею проблеми сприймання. Зокрема, В.П. Зінченко вважає, що будь-яка проблема психології повинна вирішуватися завдяки фокусу творчості. А тема пізнавальних здібностей в контексті проблеми несвідомого вивчається як психологією творчості, так і еволюційною та когнітивною епістемологією (*І.П. Меркулов*) [9]. Зауважимо, що сьогодні до царини сучасних епістемологічних розвідок взаємозв'язку свідомого і несвідомого та його ролі в процесі творчості залучаються різноманітні інтердисциплінарні методології, що спираються на висновки нейрофізіології, психології, дослідження штучного інтелекту, нейропсихології, нейролінгвістики, антропології та ін.

Власне, проблематизація усталених традицій розуміння пізнання і творчості, а також творчого сприймання світу, – одне з

актуальних завдань сучасної епістемології. Вочевидь актуальною бачиться сьогодні й проблематика конструктивізму, й насамперед, в контексті розвідок феномена несвідомого та його ролі в процесі творчості і творчого сприймання світу, зокрема (*конструктивна епістемологія О.М. Князевої [7], творча конструкторологія В.О. Моляко [12], проблеми спонтанності, тілесності (embodied cognition)*).

Власне, ось чому все дедалі гостріше постає питання щодо усвідомлення значущості та вивчення глибинних передумов як чинників активації несвідомого у процесі творчого сприймання дійсності.

Отже, мабуть, не випадково *категорія образу* отримує таке широке теоретичне обмірковування в контексті сучасної психології, й актуалізується у низці метакатегорій як одна з категорій психології творчості, зокрема. У контексті таких міркувань, образ світу конструюватиметься, можливо й насамперед, на основі смислової специфіки чуттєвих образів, здатних проникати у свідомість, трансформуватися, отже, набувати все нових і нових властивостей, завдяки спонтанній смисловій модифікації їхніх структуруючих елементів, сприяючій таким чином генерації як уніфікації сенсів, отже, можливості створення нового цілісного образу.

Власне, ось чому сьогоднішні розвідки вимагатимуть ґрунтовного вивчення насамперед *перцептивного досвіду як чуттєвого (зокрема, його вихідних структурованих форм емоційних образів як переживань) та інтуїції, як особливих метакогнітивних компонентів, особливих категорій царини психології творчості*. Актуальним бачиться дослідження взаємодії і взаємозв'язку між ними, їхньої ролі та місця у структурі несвідомого в процесі творчого світосприймання як розуміння.

Отже, зазначимо, що окреме місце у структурі несвідомого посідають *перцептивний досвід та інтуїція*, котрі, актуалізуючись, і надають саме творчому сприйманню активної взаємодії з ними. Окрім того, чинять принциповий вплив на процеси побудови і перебудови образів як ментальних моделей світу, відіграючи важливу роль у творчому світосприйманні, й насамперед у конструктивній роботі несвідомого безпосередньо в творчості.

Проблемі несвідомого належить одне з центральних місць у з'ясуванні значущої ролі неусвідомлюваних компонентів в організації та регуляції творчого світосприймання. Позаяк дослідження його ефективності безпосередньо зумовлюється тим, наскільки ґрунтовно при цьому здійснюється вивчення процесу

актуалізації глибинних передумов як його формуючих чинників. Актуальною в контексті саме таких міркувань бачиться сьогодні психологічна концепція взаємозв'язку творчого мислення та внутрішнього діалогу як одного з механізмів створення нового у процесі творчого мислення, розроблена О.В. Дисою [6]. Значимо, дослідницею виокремлюються елементи діалогічності у вербальних і невербальних продуктах творчої діяльності, визначається місце внутрішнього мовлення у загальному потоці неусвідомлюваних мисленнєвих дій та його роль як зв'язуючого механізму несвідомого зі свідомим [6].

Власне, ось і постає проблематика, зокрема, глибинного мовлення як внутрішнього діалогу, одного з операційно-мотиваційних механізмів творчого світосприймання.

Отже, *праобраз, як глибинний механізм актуалізації процесу сприймання*, слугує детермінуючою передумовою його організації та регуляції. Функціональна сутність *праобразу* полягатиме як в усвідомлюваній, так і неусвідомлюваній готовності людини до дії. Тому, гіпотетично *праобраз* зосереджується у структурі передуючого розуміння і складає основу інтросуб'єктивності [2, с. 34-46]. Тоді, власне, *інтросуб'єктивність* слугуватиме і чинником продуктивної організації та регуляції творчого світосприймання. Отже, сприятиме успішному досягненню перцептивного конструювання образу світу. Нагадаємо, що *поняття інтросуб'єктивності* отримало концептуальну розробку ще у феноменології Едмунда Гуссерля, видатного учня Brentano Франца, – провісника феноменології. *Інтросуб'єктивність розумілася Гуссерлем як структура суб'єкта, в якій його «Я» дотикається до досвіду Іншого* [4; 5, с. 282-297].

Отже, власне, інтросуб'єктивний фон і підтверджується реальністю. Таким чином, важливим є передбачення результату, що сприяв би творчому світосприйманням як інтросуб'єктивному.

Інтросуб'єктивність бачиться, так званою, неусвідомлюваною стратегією організації та регуляції процесу сприймання. Отже, слугуватиме визначальним критерієм ефективності та продуктивності взаємодії людини зі світом. *Інтросуб'єктивність вважатимемо глибинним чинником організації і регуляції творчого світосприймання.*

Світосприймання, що ґрунтується на інтросуб'єктивних засадах перцептивного конструювання образу світу, має універсальну здатність до творчої активності та розуміється як комплексна система диспозицій [1, с. 310; 2, с. 34-46]. Нагадаймо, що сам термін «диспозиція» у вітчизняній науці вжи-

вається переважно для позначення усвідомлюваної готовності особистості до оцінки ситуації та поведінки, обумовленої її попереднім досвідом (за В.О. Ядовим) [17]. Актуальною є думка щодо достатньо усталеної готовності як схильності (*пре-диспозиції*) особистості до чітко визначеної послідовності поведінкових актів. Власне, змістове наповнення поняття «диспозиція» у такому прочитанні чітко резонує тій психологічній реальності, котра характеризується термінами «*неусвідомлюване настановлення*» (за Д.М. Узнадзе) [14], «*стратегіальне світосприймання*» (за В.О. Моляко) [10, с. 7-16], «*інтерсуб'єктивне сприймання*» (за О.М. Боровицькою) [2, с. 34-46].

Структура настановлення – потенційна структура діяльності суб'єкта, здатна до об'єднуючої функції усіх видів настановлень, за Д.М. Узнадзе [14]. Організована як структурована сукупність різноманітних форм досвіду особистості сприятиме прояву цілісного настановлення як усталеної структури (*у нашому розумінні, така структура – це стратегіальна диспозиція, спрямована на організацію та регуляцію будь-якої дії*). Адже структуровані форми досвіду особистості об'єднані глибинною структурою її дії, на засадах інтерсуб'єктивності як чинника стратегіального світосприймання [2, с. 34-46]. Актуалізація такого глибинного стратегіального механізму як мисленнєвої тенденції регуляції творчого світосприймання і сприятиме його продуктивності. Йдеться про *стратегіальну диспозицію особистості як уніфікований комплекс диспозицій (синтетичну готовність до сприймання)* [1, с. 303-313].

Інтерсуб'єктивне сприймання – це організована система психічної активності людини, котра взаємодіє зі світом як його органічна цілісність. Така взаємодія неможлива без творчо-мисленнєвого пошуку конструювання образу, стимулювання, так званого, творчого імпульсу, котрий активізував би позитивний емоційний стан, а останній породжував би позитивне переживання в процесі перцептивного конструювання образу світу [2, с. 34-46].

Отже, *інтерсуб'єктивність* – глибинний чинник організації процесу світосприймання як продуктивної взаємодії людини зі світом. Таким чином, *інтерсуб'єктивне сприймання як організована система психічної активності людини* сприятиме насамперед її творчому світосприймання, конструктивній реалізації життєвої мети як Вищої цінності, результату перцептивної діяльності.

Зауважимо, сьогоднішній психологічний досвід розробки проблеми багатозначності розуміння переконує, що найпри-

йнятнішою моделлю дослідження проблеми розуміння дійсності є проблема дослідження насамперед процесу структурування перцептивних компонентів образу світу у цілісний образ як, так звану, універсальну модель розуміння, результат перцептивної діяльності.

Творче світосприймання як спонтанне конструювання образу світу сприяє формуванню цілісності образу, завдяки системно-стратегіальній організації процесу сприймання. Таким чином, досліджуючи глибинні механізми творчого сприймання дійсності, спираємося на стратегії як мисленнєві тенденції організації процесу світосприймання (*за В.О. Моляко*) [10, с. 7-16; 11, с. 7-19].

Автор запропонованої статті вже неодноразово у своїх дослідженнях зазначав про затребуваність стратегіального підходу, котрий ґрунтується на п'ятисхдинковій моделі організації творчого процесу (*системний тренінг «КАРУС», за В.О. Моляко*) [12]. Ще раз нагадаймо, вихідною засадою наших міркувань є концептуальна позиція В.О. Моляко щодо стратегії як психологічного регулятора, котра не містить детального плану, не є методом або способом вирішення завдання, а бачиться індивідуалізованою мисленнєвою тенденцією особистості, проявом її психологічної готовності до дії, діяльності, взаємодії тощо [12]. Система «КАРУС», як класична методика, вивчає процес конструкторської творчості, її циклів, а також стратегій та тактик, використовуваних в діяльності конструкторів [12]. Отже, саме за такими, віднайденими в процесі дослідження конструкторської діяльності, головними її стратегіями, й отримала система назву «КАРУС» (*аббревіатура найменувань стратегій: комбінування, аналогізування, реконструювання, універсальний підхід, стратегія випадкових підстановок*) [12]. (*Для детального ознайомлення з тренінговою методикою «КАРУС» – див. «Творческая конструкторология (пролегомены)» – автор В.А. Моляко*) [12].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Ґрунтуючись на наведених вище міркуваннях, сприймання розглядатимемо як процес, що має стратегіальну організацію. Визначаючи певну спрямованість мисленнєвої діяльності в процесі творчого світосприймання як спонтанного, проте достовірного розуміння реальності, стратегії слугуватимуть показником готовності до розуміння дійсності, отже, організації процесу світосприймання загалом. Творче світосприймання досліджується крізь призму концепції глибинних як праобразних передумов його організації та регуляції, де праобрази слугують психічними детермінантами

перцептивного конструювання образу світу. Отже, творче світосприймання, основане на інтерсуб'єктивних засадах конструювання образу, розглядається як комплексна система диспозицій, де актуалізація структурованої сукупності різноманітних форм досвіду сприятиме прояву стратегії як цілісної та усталеної структури, – стратегіальної диспозиції, – спрямованої на організацію і регуляцію будь-якої дії. Отже, уніфікований комплекс диспозицій розуміється як цілісне настановлення – стратегіальна диспозиція (синтетична готовність до сприймання). Вихідні форми досвіду об'єднуються такою стратегіальною структурою потенційної дії, на засадах інтерсуб'єктивності як глибинного операційно-мотиваційного чинника творчого світосприймання, де головна увага приділяється ролі несвідомого у з'ясуванні праобразних передумов перцептивного конструювання образу світу. Отже, особливо затребуваними бачаться розвідки саме регулятивної участі неусвідомлюваного в структурі творчого світосприймання, позаяк сприяють формуванню нової парадигми досліджень актуальних проблем психології творчості, насамперед. Власне, питання значущості неусвідомлюваного у структурі творчого світосприймання вже давно набуло актуального звучання. Тому, не випадково потребує такої нагальності його теоретико-методологічного рішення. Адже ефективність вивчення ролі несвідомого в процесі творчого світосприймання зумовлена тим, наскільки ґрунтовно здійснюється дослідження процесу актуалізації глибинних передумов як його формуючих чинників. Тому, затребуваність методики «КАРУС» – очевидна, оскільки вона слугуватиме і насамперед універсальним підґрунтям дослідження організації будь-якого процесу пізнання, виду діяльності тощо. Отже, безумовно допомагатиме й у з'ясуванні витоків глибинних передумов творчого сприймання світу.

Список використаних джерел

1. Боровицька О.М. Інтерсуб'єктивність як чинник диспозиційних регуляцій міжособистісної взаємодії / О.М. Боровицька // Соціально-гуманітарні науки в Україні: проблеми та перспективи розвитку (Зб. матеріалів Всеукраїнського наукового семінару «Соціально-гуманітарні науки в Україні : проблеми та перспективи розвитку», 31 травня 2013 року, м. Луцьк). – Луцьк, 2013. – С. 303-313.
2. Боровицька О.М. Праобразні передумови стратегіального світосприймання / О.М. Боровицька // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Кос-

- тюдка НАПН України: У 12 томах / За ред. В.О. Моляко. – К., 2013. – Том XII. Психологія творчості. – Вип. 17. – С. 34-46.
3. Вундт В. Введение в психологию / В. Вундт. – Издательство: КомКнига, 2001. – 167 с.
 4. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Введение в феноменологическую философию / Э. Гуссерль // Вопросы философии. – № 7. – 1992.
 5. Гуссерль Э. Логические исследования. Т.2. 4.1. Исследования по феноменологии и теории познания. Исследование V. Об интенциональных переживаниях и их «содержаниях» / Э. Гуссерль // Проблемы онтологии в современной буржуазной философии. – Рига, 1988. – С. 282-297.
 6. Диса О.В. Внутрішній діалог як механізм творчого мислення: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук / О.В. Диса. – Одеса, 2005.
 7. Князева Е.Н. Кибернетические истоки конструктивистской эпистемологии / Е.Н. Князева // Когнитивный подход. Философия, когнитивная наука, когнитивные дисциплины. – М., 2008.
 8. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. / А.Н. Леонтьев. – М., 1983. – Т 2.
 9. Меркулов И.П. Когнитивные способности / И.П. Меркулов. – М., 2005.
 10. Моляко В.О. Вихідні передумови побудови концепції творчого сприймання (рос.) / В.О. Моляко // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України: У 12 томах / За ред. В.О. Моляко. – Житомир, 2009. – Т. XII. Проблеми психології творчості. – Вип. 8. – С. 7-16.
 11. Моляко В.О. Проблема функціонування творчого сприймання в умовах надлишку інформації різної модальності та значимості (рос.) / В.О. Моляко // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України: У 12 томах / За ред. В.О. Моляко. – К., 2013. – Том XII. Психологія творчості. – Вип. 16. – С. 7-19.
 12. Моляко В.А. Творческая конструктология (пролегомены) / В.А. Моляко. – К., 2007. – 388 с.
 13. Титченер Э.Б. Очерки психологии. – СПб., 1898 / Э.Б. Титченер. Электр. ресурс. – Режим доступа к ресурсу: zipsites.ru/psy/psylib/info.php...
 14. Узнадзе Д.Н. Психология установки / Д.Н. Узнадзе. – СПб., 2001. – 416 с.

15. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – СПб., 2007. – 400 с.
16. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени / К.Г. Юнг. – СПб., 2002. – 352 с.
17. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / В.А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – 369 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Borovyc'ka O.M. Intersub'jektyvnist' jak chynnyk dyspozycijnyh reguljacij mizhosobystisnoi' vzajemodii' / O.M. Borovyc'ka // Social'no-gumanitarni nauky v Ukraini: problemy ta perspektyvy rozvytku (Zb. materialiv Vseukrai'ns'kogo naukovogo seminaru «Social'no-gumanitarni nauky v Ukraini : problemy ta perspektyvy rozvytku», 31 travnja 2013 roku, m. Luc'k). – Luc'k, 2013. – S. 303-313.
2. Borovyc'ka O.M. Praobrazni peredumovy strategial'nogo svtospryjmannja / O.M. Borovyc'ka // Aktual'ni problemy psihologii': Zb. nauk. prac' Instytutu psihologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrainy: U 12 tomah / Za red. V.O. Moljako. – K., 2013. – Tom III. Psihologija tvorčnosti. – Vyp. 17. – S. 34-46.
3. Vundt V. Vvedenie v psihologiju / V. Vundt. – Izdatel'stvo: KomKniga, 2001. – 167 s.
4. Gusserl' Je. Krizis evropejskih nauk i transcendental'naja fenomenologija. Vvedenie v fenomenologičeskiju filosofiju / Je. Gusserl' // Voprosy filosofii. – № 7. – 1992.
5. Gusserl' Je. Logičeskie issledovanija. T.2. 4.1. Issledovanija po fenomenologii i teorii poznanija. Issledovanie V. Ob intencional'nyh perezhivanijah i ih «soderzhanijah» / Je. Gusserl' // Problemy ontologii v sovremennoj burzhuaznoj filosofii. – Riga, 1988. – S. 282-297.
6. Dysa O.V. Vnutrishnij dialog jak mehanizm tvorčogo myslennja: Avtoreferat dysertacii' na zdobuttja naukovogo stupenja kandydata psihologičnyh nauk / O.V. Dysa. – Odesa, 2005.
7. Knjazeva E.N. Kybernetyčeskye ystoky konstruktyvystskoj jepistemologii / E.N. Knjazeva // Kognitivnyj podhod. Fylosofija, kognytyvnaja nauka, kognytyvnye dyscypliny. – M., 2008.
8. Leont'ev A.N. Yzbrannye psihologičeskye proyzvedenija: v 2 t. / A.N. Leont'ev. – M., 1983. – T 2.

9. Merkulov Y.P. Kognitivnye sposobnasty / Y.P. Merkulov. – М., 2005.
10. Moljako V.O. Vyhidni peredumovy pobudovy koncepcii' tvorchoho spryjmannja (ros.) / V.O. Moljako // Aktual'ni problemy psyhologii': Zb. nauk. prac' Instytutu psyhologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny: U 12 tomah / Za red. V.O. Moljako. – Zhytomyr, 2009. – Т. III. Problemy psyhologii' tvorchosti. – Vyp. 8. – S. 7-16.
11. Moljako V.O. Problema funkcionuvannja tvorchoho spryjmannja v umovah nadlyshku informacii' riznoi' modal'nosti ta znachymosti (ros.) / V.O. Moljako // Aktual'ni problemy psyhologii': Zb. nauk. prac' Instytutu psyhologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny: U 12 tomah / Za red. V.O. Moljako. – К., 2013. – Tom III. Psyhologija tvorchosti. – Vyp. 16. – S. 7-19.
12. Moljako V.A. Tvorcheskaja konstruktologija (prolegomeny) / V.A. Moljako. – К., 2007. – 388 s.
13. Tytchener Je.B. Oчерky psyhologyy. – SPb., 1898 / Je.B. Tytchener. – Rezhym dostupu do resursu: zipsites.ru/psy/psylib/info.php...
14. Uznadze D.N. Psyhologija ustanovky / D.N. Uznadze. – SPb., 2001. – 416 s.
15. Frejd Z. Psyhologija bessoznatel'nogo / Z. Frejd. – SPb., 2007. – 400 s.
16. Jung K.G. Problemy dushy nashego vremeny / K.G. Jung. – SPb., 2002. – 352 s.
17. Jadov V.A. O dyspozycionnoj reguljacyy socyal'nogo povedenyja lychnosti / V.A. Jadov // Metodologicheskyye problemy socyal'noj psyhologyy. – М., 1975. – 369 s.

O.M.Borovytska. To the question of profound prerequisites for the creative worldview. The creative worldview is regarded as a process that is based on the strategic organization and regulation. The strategic approach by V.O.Moliako on the understanding of the phenomenon of the creative worldview is the main source of the following ideas. The creative worldview is investigated through the prism of the conception of profound as pre-image prerequisites of its organization, where pre-images serve as psychic determinants of perceptive construction of the world's image. The creative worldview which is based on the intersubjective principles of the image construction, is regarded as a complex system of dispositions. A unified complex of dispositions is understood as a holistic guideline – the strategic disposition (synthetic readiness for perception). The original forms of experience are united by means of this strategic structure of the potential ac-

tion on the basis of the intersubjectivity as profound operational and motivational factor of the creative worldview, where the main attention is paid to the role of the unconscious in determining pre-image prerequisites of the perceptive construction of the world's image. It is noted that the effectiveness of studying the role of unconsciousness in the creative worldview is caused by the fact as far the research of actualization process of profound prerequisites like its forming factors is carried out. The inquiry of methods CARUS is found to be obvious because it will serve as a universal background for the investigation of any cognition process, a kind of activity and so on. It will definitely help in clarifying of the origins of profound prerequisites of a creative worldview.

Key words: creative worldview, pre-image prerequisites, pre-image, unconscious, experience, strategy, intersubjective perception, disposition.

Отримано: 11.08.2013 р.

УДК 159.922

А.В.Васильченко

Дослідження переживання заздроців у юнацькому віці

А.В. Васильченко. Дослідження переживання заздроців у юнацькому віці. У статті оприлюднюється авторська дослідницька програма, метою якої є вивчення переживань заздроців у юнацькому віці як сенситивному періоді усвідомлення власних здобутків і надбань та формування ставлення до життєвого успіху оточуючих. Будуючи стратегію і тактику дослідницької роботи, ми виходили з того, що формування заздроців є складним, цілісним системним утворенням, психологічна природа якого відображає особливості самосвідомості людини, її потребо-мотиваційної та емоційно-вольової сфер. У зв'язку з цим, особлива увага була приділена вивченню у юнаків глибинних смислових уявлень про заздроці, дослідженню психологічних особливостей потреб і мотивів юнацького віку, а також специфіки емоційних проявів і вольової організації у цьому віковому періоді. Генералізація та екстраполяція отриманої інформації дозволять створити психологічний портрет осіб, які мають виражені неспецифічні психологічні ознаки заздроців, що знаходять своє відображення на рівнях поведінкових, когнітивних та емоційних проявів.

Ключові слова: заздроці, самосвідомість, самореалізація, фрустрація потреб, дестабілізація психоемоційного стану, амбівалентність переживання заздроців, деструкції поведінки, ідентичність.